

сбалансированности по стоимости этих потоков зависит здоровье мировой и национальных экономик. При этом в здоровой геоэкономике изменения денежно-финансовых потоков зеркально повторяют вышеописанные изменения натурально-стоимостных потоков товаров и услуг. Более того, в каждом ортогональном сечении описанной пары плоскостей выполняется классическое уравнение обмена Ирвинга Фишера ($M*V=Y*P$).

Более детально принципы нового экономического мышления содержатся в моих лекциях и практических занятиях по Программе "МВАМІNІNG" Горного института НИТУ «МИСиС» для слушателей России, Казахстана и других стран Евразийского экономического союза и стран СНГ.

Литература

1. Пономарев В.П. Метаэкономика: Саморегуляция общественных отношений. – М.: МБЦМ, СИБ, 1992. Основные положения Метаэкономики опубликованы также в статье «О

кризисе, которого нет» - журнал-газета «Деловой мир», №15, 1993.

2. Пономарев В.П. Социоментальная Антропология: естественно-гуманитарный синтез. – М.: Мысль, 2006.

3. Пономарев Владимир. Антропологическая политэкономия: Концепция теории саморазвития. – Саарбрюкен (ФРГ): LAP, 2013.

4. Пономарев В.П. Тысячелетние волны истории и принцип «геоэкономической рокировки» (эссе). – Praha, Czech Republic: Sciences of Europe, vol. 2, No 37, (2019). – с. 31-38.

5. Clark C. The Conditions of Economic Progress. — London: Macmillan, 1940.

6. Fisher A.G.B. Production, primary, secondary and tertiary. — Economic Record 15.1. — 1939. — С. 24—38.

7. National Accounts Statistics: Main Aggregates and Detailed Tables, 2016. Part I-V. United Nations, New York, 2017.

8. World Trade Statistical Review 2018. - https://www.hse.ru/data/2018/08/01/1152222391/wts2018_e.pdf.

УДК 338.246.8.2/.05:656.2]:351.86](477)(043.3)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБОРОНОЗДАТНОСТІ ДЕРЖАВИ

DOI: [10.31618/ESU.2413-9335.2020.7.73.700](https://doi.org/10.31618/ESU.2413-9335.2020.7.73.700)

Потетюєва Марина Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент
начальник Управління АТ «Укрзалізниця»*

CONCEPTUAL BASIS FOR PROVIDING THE STATE DEFENSE CAPABILITY

Maryna Potetiuiieva

*PhD in Economics, Associate Professor
Head of the Office JSC «Ukrainian railways»*

SUMMARY

The article reveals the essence of defense capability, defines the measures to ensure the defense capability of the state and the levels of defense capability. It is noted that railway transport as a strategic object of the state's defense is related to the critical infrastructure of Ukraine.

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність обороноздатності, визначені заходи щодо забезпечення обороноздатності держави та рівні обороноздатності. Зазначено, що залізничний транспорт як стратегічний об'єкт обороноздатності держави відноситься до об'єктів критичної інфраструктури України.

Keywords: critical infrastructure, rail transport, defense capability, national security strategy.

Ключові слова: критична інфраструктура, залізничний транспорт, обороноздатність, стратегія національної безпеки.

Постановка проблеми. Порушення недоторканості України завдало значних втрат її економіці, доброту населення та акцентувало увагу держави до стратегічних об'єктів, які забезпечують рівень обороноздатності країни. Сучасні, складні умови розвитку України, достатньо напружена зовнішньополітична обстановка в світі та навколо України вимагають від держави постійного прийняття складних та відповідальних рішень щодо реалізації заходів зміцнення обороноздатності України, з метою збереження її недоторканості та накопичення такого потенціалу, який би дозволив дати достатню відсіч імовірним

противникам.

Особливої актуальності зазначена проблема набуває в умовах неприхованої агресії іншої держави, яка призвела до тимчасової окупації частини території України (Автономна республіка – Крим), та розпалювання збройного конфлікту в східних її регіонах, який триває понад п'ять років. Сучасні умови розвитку України вимагають від держави вирішення питань забезпеченості безперервної та збалансованої роботи галузей економіки для виконання завдань оборони держави.

Метою статті є визначення категорії

обороздатність держави та формування її концептуальних основ з урахуванням стратегії національної безпеки та обґрунтування залізничного транспорту як об'єкта критичної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. З перших днів незалежності України актуальними були питання, пов'язані із забезпеченням воєнної безпеки нашої держави. У 1991 році в законі «Про оборону України» було сформульоване офіційне трактування цього терміну: «обороздатність держави – здатність держави до захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту. Вона складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони та належних умов для його реалізації» [1].

Дане визначення відображає погляди радянських військових теоретиків й було практично ідентичним до даного ще 1978 року в Радянській воєнній енциклопедії – найбільш повному й авторитетному в СРСР енциклопедичному виданні з воєнної проблематики [2]. Таким чином автори не змогли відійти від ще радянських ідеологічних напрацювань навколо цих понять та, зважаючи на оборонний характер воєнної політики України, віддали перевагу терміну «обороздатність держави» в якій вклали сутність, яка була закладена ще радянські часи.

На сьогодні основним законом, що встановлює засади оборони України, а також повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, обов'язки підприємств, установ, організацій, посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони є закон «Про оборону України». Стаття 2 закону визначає, що оборона України базується на готовності та здатності органів державної влади, усіх ланок воєнної організації України, органів місцевого самоврядування, єдиної системи цивільного захисту, національної економіки до переведення, за необхідності, з мирного на воєнний стан та відсічі збройній агресії, ліквідації збройного конфлікту, а також готовності населення і території держави до оборони [1].

Відповідно до пункту 15 Воєнної доктрини України головною метою воєнної політики є створення умов для відновлення територіальної цілісності держави, її суверенітету і недоторканності в межах державного кордону України [3]. А після відновлення територіальної цілісності України основна мета воєнної політики полягатиме в запобіганні виникненню нових збройних конфліктів, системному зміцненні обороздатності держави, підвищенні ролі та авторитету України на міжнародній арені.

Україна підтримуватиме такий рівень обороздатності, який, одночасно з повним використанням можливостей щодо мирного врегулювання міждержавних суперечностей, відповідатиме рівню воєнних загроз та водночас

забезпечуватиме воєнно-стратегічний паритет у регіоні [3].

Необхідно зазначити, що безпосередньо підвищення рівня обороздатності держави та її оборонної безпеки відбувається на основі використання політико-дипломатичних і військових можливостей, хоча опосередковано на їх рівень впливає весь зовнішньополітичний потенціал, що являє собою це сукупність відображених у міжнародно-правових актах держави політико-дипломатичних, військових та інших можливостей, які виникають на основі співробітництва з іншими державами (міжнародними і регіональними організаціями) та можуть бути задіяні для забезпечення її обороздатності.

В. Пасічко стверджує, що обороздатність держави – це рівень її оборонних та зовнішньополітичних можливостей щодо забезпечення оборонної безпеки та складається з матеріальних і духовних елементів та є сукупністю воєнного, економічного, соціального та морально-політичного потенціалу у сфері оборони [4, с. 140].

Обороздатність держави залежить від характеру і масштабів реальних і потенційних військових загроз; входження країни в міжнародне співробітництво з метою колективної безпеки і спільної оборони; військового потенціалу, матеріальних і духовних можливостей країни, її економічного, науково-технічного розвитку та наявності людських ресурсів; соціальної і міжнаціональної єдності суспільства і морально-психологічної готовності населення до захисту держави; здатності політичного і військового керівництва ефективно використовувати наявні можливості.

Основа обороздатності держави становить бойовий потенціал збройних сил: їх здатність попередити збройний напад на країну, а в разі агресії – відбити його і завдати агресору поразки. Бойовий потенціал збройних сил визначається кількістю і якістю військ (сил), рівнем їх бойової готовності [5, с. 36].

Характер державної військової політики, рівень розвитку і підготовки збройних сил, стан інфраструктури території держави як можливих театрів військових дій, сили і засоби цивільної оборони, ефективність заходів щодо забезпечення живучості економіки – все це впливає на обороздатність держави. У зв'язку з цим обороздатність держави визначається її мобілізаційними можливостями, складом і бойовими можливостями збройних сил, кількістю і якістю озброєнь, морально-духовним настроєм населення.

У ХХІ столітті все більшого значення для обороздатності набуває здатність військово-політичного керівництва держави запобігти збройним нападам за рахунок використання всіх факторів, включаючи загрозу нападу, а якщо війна все ж почнеться – у здатності відбити агресію, захистити населення, територію, економіку та відстояти суверенітет держави.

До основних заходів щодо забезпечення обороздатності держави належать:

- оцінка військових загроз та прогнозування військово-політичної ситуації;
- розробка військової доктрини та політики, концепції розвитку збройних сил;
- розвиток збройних сил та підтримання їх в необхідній готовності;
- планування застосування збройних сил з урахуванням різних варіантів (сценаріїв) започаткування та ведення війни;
- розвиток військової науки з урахуванням створення для цього необхідної науково-технічної і технологічної бази;
- мобілізаційна підготовка органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, території та населення країни;
- раціональне створення запасів матеріальних цінностей в державних та мобілізаційних резервах;
- реалізація заходів цивільної та територіальної оборони.

Підтримка обороноздатності держави на належному рівні – одна з найважливіших функцій держави, що передбачає організацію цілісної системи спеціальних політичних, економічних, військових, соціальних, правових та інших заходів. Правовою основою для втілення зазначених заходів у мирний час та здійснення захисту держави у воєнний час служать міжнародне право, а також комплекс внутрішньодержавних документів: конституція, чинне законодавство, військова доктрина.

Для реалізації свого права на обороноздатність держава створює відповідні органи (Міністерство оборони, Генеральний штаб, Рада національної безпеки України) та містить необхідні збройні сили, призначені для стримування потенційних агресорів щодо загрози нанесенню, а у разі розв'язання війни – для ведення повномасштабних воєнних дій. Одночасно організуються:

- міжнародне співробітництво з метою спільної безпеки та оборони;
- контроль за дотриманням міжнародних угод;
- ведення всіх видів розвідки для своєчасного розкриття підготовки агресора до нападу;
- заходи щодо мінімізації відставання в стані технічної оснащеності своїх збройних сил від військових сил потенційних супротивників;
- забезпечення належного збереження державної і військової таємниці для раціонального використання передових технологій у цивільній сфері економіки країни;
- координація діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в сфері оборони;
- цивільний контроль за витратами на оборону та діяльністю всіх силових міністерств в обсязі, передбаченому законом.

На сьогодні виділяють такі рівні обороноздатності, з урахуванням нормативних документів щодо забезпечення обороноздатності держави:

1) ідеальний рівень обороноздатності (у сучасному світі може розглядатись лише в теорії) – здатність забезпечити стримування суб'єктів зовнішніх воєнних небезпек від застосування

воєнної сили, а у разі її застосування – повний захист (кордонів, території, населення, об'єктів тощо) від засобів ураження з боку держави-агресора (збройного угруповання іншої держави, коаліції держав);

2) життєвонеобхідний рівень обороноздатності – здатність забезпечити відсіч агресії з боку суб'єктів зовнішніх воєнних небезпек та зовнішніх воєнних загроз при матеріальних збитках, екологічних та людських втратах, які суттєво не впливають на існування нації та держави;

4) необхідний рівень обороноздатності – здатність забезпечити відсіч агресії з боку суб'єктів зовнішньої воєнної небезпеки та зовнішньої воєнної загрози при матеріальних збитках, екологічних та людських втратах, які не ставлять під загрозу існування нації і держави.

Реальні та потенційні загрози для України, які за певних умов та обставин можуть призвести до воєнного конфлікту і до реагування на які має бути готова наша держава, визначені в законі «Про національну безпеку України» [6] та у Воєнній доктрині України [3]. Саме їх врахування дасть можливість визначити рівень обороноздатності держави в конкретний період та визначається співвідношенням величини потенціалів держави до величини потенціалів, які може актуалізувати конкретний суб'єкт воєнної небезпеки (збройне угруповання іншої держави, держава або група держав) водночас для здійснення агресії.

У Конституції України визначено, що життя та здоров'я людини і громадянина є найвищою цінністю держави. Права та законні інтереси особи потребують особливого захисту з боку суб'єктів владних повноважень, передусім в адміністративно-політичній сфері, однією з складових частин якої є сфера оборони, яка в сучасних проблемах та викликах вимагає принципово нових, науково обґрунтованих підходів до формування воєнної організації держави, пошуку ефективніших шляхів і механізмів захисту національних інтересів від реальних і потенційних загроз воєнного характеру.

У законі України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначено, що критично важливі об'єкти інфраструктури – підприємства, установи та організації незалежно від форми власності, діяльність яких безпосередньо пов'язана з технологічними процесами та/або надання послуг, що мають велике значення для економіки та промисловості, функціонування суспільства та безпеки населення, виведення з ладу або порушення функціонування яких може справити негативний вплив на стан національної безпеки і оборони України, навколишнього природного середовища, заподіяти майнову шкоду та/або становити загрозу для життя і здоров'я людей. До них відносяться, зокрема підприємства, які провадять діяльність та надають послуги в галузях транспорту [7].

За нинішньої воєнно-політичної обстановки в Україні та відповідно до Стратегії національної безпеки України [8], залізничний транспорт належить до об'єктів критичної інфраструктури,

основними загрозами безпеки якої є:

критична зношеність основних фондів об'єктів інфраструктури України та низький рівень їх фізичного захисту;

недостатній рівень захищеності критичної інфраструктури від терористичних посягань і диверсій;

неефективне управління безпекою критичної інфраструктури і систем життєзабезпечення.

Загрози критичної інфраструктури в разі їх реалізації проявлятимуться у вигляді припинення надання послуг та товарів, зокрема послуг залізничного транспорту, що є життєво важливими для населення, економіки, державного управління обороноздатності держави. Припинення надання таких послуг може призвести до економічних втрат та розвитку хаосу, враховуючи воєнно-політичну ситуацію в Україні.

У даний час у зв'язку з політичною та економічною ситуацією в країні на нинішньому історичному етапі, що викликано надзвичайними подіями, які призвели до порушення її територіальної цілісності, анексії значної частини території; виникнення в південно-східному регіоні збройного конфлікту за участю іноземної держави, що володіє значними економічними та військовими можливостями, включаючи наявність у неї ядерної зброї та засобів її доставки на стратегічну дальність; втрати суттєвого економічного потенціалу; реальної загрози незалежності та державному суверенітету України, необхідності їх захисту, у тому числі й воєнним шляхом, виникає нагальна потреба у подальшому переосмисленні та переорієнтації функціонування залізничного транспорту, як стратегічного об'єкта обороноздатності держави.

Висновки і пропозиції. Направленість головного вектора подальшого розвитку країни вимагає принципово нових теоретичних і практичних підходів до формування методологічних основ обороноздатності держави, суть яких розкривається в трьох нещодавно прийнятих документах, що за своїм змістом органічно пов'язані між собою, а саме: Стратегії національної безпеки України [8], Воєнній доктрині України [3] та Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [9]. Крім того, ключовим пріоритетом політики національної безпеки є забезпечення готовності держави, її економіки і суспільства до оборони та відбиття зовнішньої агресії у будь-яких формах і проявах, підвищення рівня обороноздатності держави, зокрема залізничного транспорту як об'єкта критичної інфраструктури.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ:

1. Про оборону України : Закон України від 06 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
2. Советская Военная Энциклопедия: в 8 т. Москва: Воениздат, 1878. Т. 5. 688 с.
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» : Указ

Президента України від 24 вер. 2015 р. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.

4. Пасічко В. Обороздатність держави: теоретичні основи системного дослідження. *Політичний менеджмент*. Київ, 2008. № 2. С. 136–142.

5. Манилов В. Л. Национальная безопасность: ценности, интересы и цели. *Военная мысль*. 1995. № 6. С. 29–40.

6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05 жовт. 2017 р. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 бер. 2016 р. № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#n2>.

REFERENCES

1. Pro oboronu Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 06 grud. 1991 r. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
2. Sovetskaya Voennaya Enciklopediya: v 8 t. Moskva: Voenizdat, 1878. T. 5. 688 s.
3. Pro rishennya Rady nacionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 2 veresnya 2015 roku «Pro novu redakciyu Voyennoyi doktryny Ukrayiny» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 24 ver. 2015 r. № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015>.
4. Pasichko V. Oboronozdatnist derzhavy: teoretichni osnovy sistemnogo doslidzhennya. *Politichnij menedzhment*. Kiyiv, 2008. № 2. S. 136–142.
5. Manilov V. L. Nacionalnaya bezopasnost: cennosti, interesy i celi. *Voennaya mysl*. 1995. № 6. S. 29–40.
6. Pro nacionalnu bezpeku Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 21 cherv. 2018 r. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.
7. Pro osnovni zasady zabezpechennya kiberbezpeky Ukrayiny : Zakon Ukrayiny vid 05 zhovt. 2017 r. № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19>.
8. Pro rishennya Rady nacionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 6 travnya 2015 roku «Pro Strategiyu nacionalnoyi bezpeky Ukrayiny» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 26 trav. 2015 r. № 287/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
9. Pro rishennya Rady nacionalnoyi bezpeky i oborony Ukrayiny vid 4 bereznya 2016 roku «Pro Konceptiyu rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrayiny» : Ukaz Prezydenta Ukrayiny vid 14 ber. 2016 r. № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016#n2>.